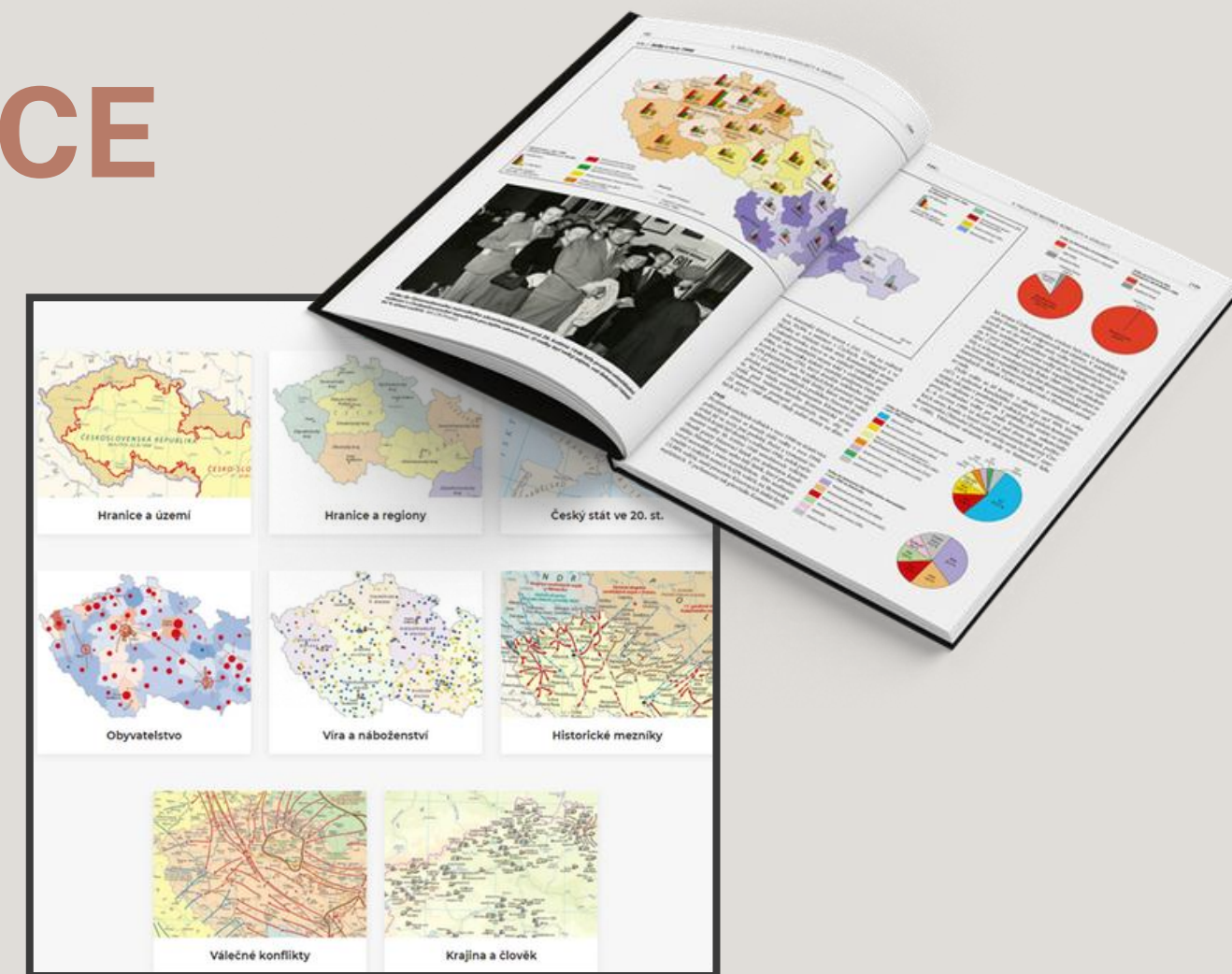
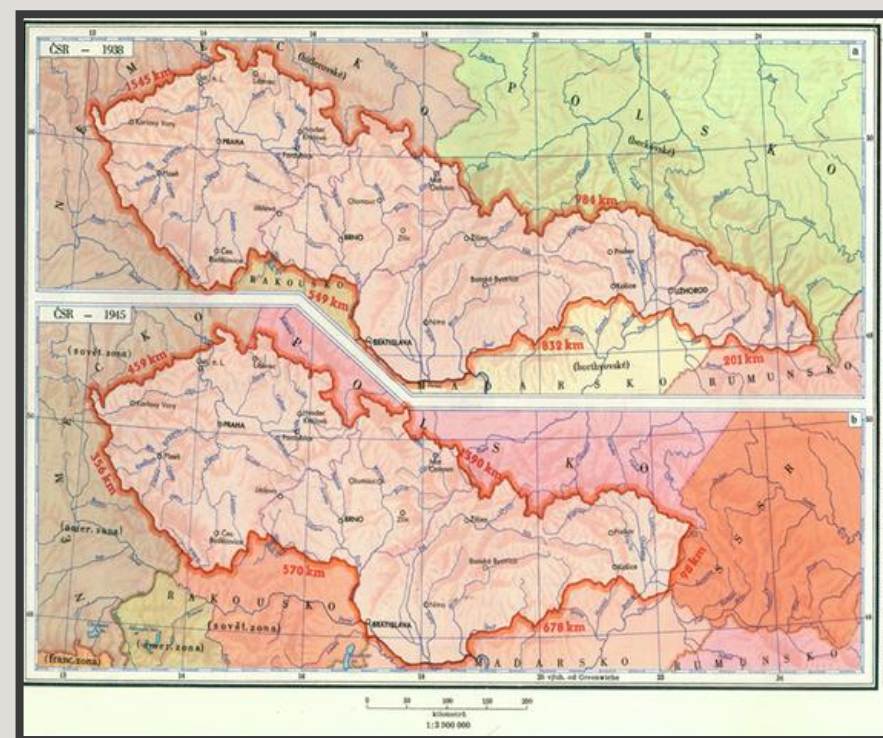

HISTORICKÉ ATLASY

TRADICE, VÝVOJ, INOVACE

JITKA MOČIČKOVÁ
HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR, V.V.I.

KARTOVÝROČÍ 2025
UMĚNÍ A VĚDA ATLASOVÉ TVORBY
13. listopadu 2025, Národní archiv, Praha

Výzkumné
centrum
historické
geografie

PROČ SE ZABÝVAT DĚJEPISNÝMI ATLASY?

- školní výuka dějepisu a vlastivědy / vzdělávání veřejnosti / vědecké práce => atlasy působí na formování kolektivní historické paměti a národní identity společnosti
- zobrazují stav tehdejších poznatků v oblasti historiografie
- způsoby kartografického znázornění dějinných jevů, studium toponym atd.
- **„tváří, že mapují minulost, ale ve skutečnosti mapují historické vědomí své doby“** (Armin Wolf) → proměny historického diskurzu (výběr témat), propaganda, manipulace s narativem národních dějin...

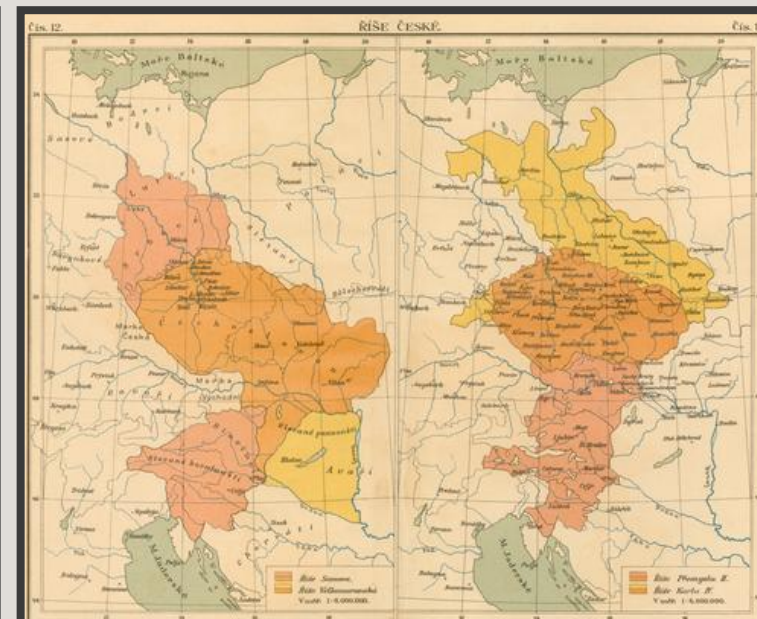
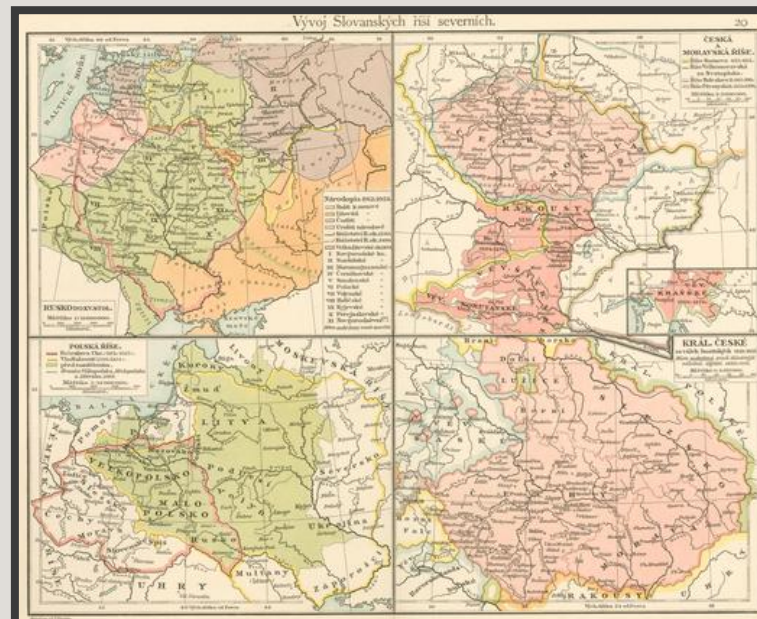

DĚJEPISNÉ ATLASY V ČESKÝCH ZEMÍCH 1848–1918

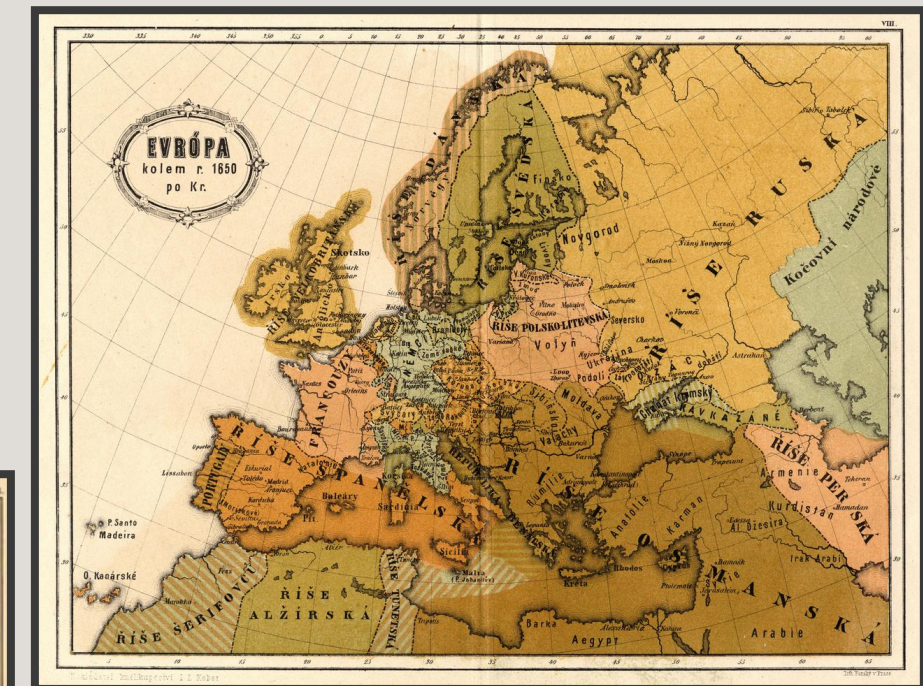
- dominance německých atlasů ve stř E → Rakousko přebírá něm. vzory a dále šíří v celém prostoru monarchie
- ČZ: významný podíl na produkci DA v celé monarchii
- podstatná část **školní atlasy** - zpočátku jen kompiláty, výrazný rozvoj od konce 19. stol. – deriváty něm./rak. atlasů doplněné o listy k českým dějinám + původní české atlasy poč. 20. stol
- dále i **vědecké práce** + české specifikum: **biblické atlasy**
- zpočátku pouze starověk; středověk a novověk zvolna až od 60. let
- kompletní atlasy pro všechna dějinná období až konec 19. stol.
- důraz na politické a vojenské dějiny x stopově první tematické mapy

**převážně eurocentrické,
málo map k českým dějinám
x vítaný příspěvek k
formování národní identity**

F. W. Putzgerův historický školní atlas k starým, středním a novým dějinám (1898–1918)

Václav Merklas, Atlas starého světa (1850, 1853)

Jan Lepař, Politický atlas k všeobecným dějinám středního a nového věku (1869)

Josef Brunclík, Atlas dějepisný pro potřebu škol měšťanských (1914)

JOSEF KALOUSEK, *TŘI HISTORICKÉ MAPY* *K DĚJINÁM ČESKÝM* (1895)

- nejstarší soubor map výlučně k českým dějinám
- na základě podrobného studia historických pramenů
- rozvoj vědecké HG a historické kartografie
- množství toponym

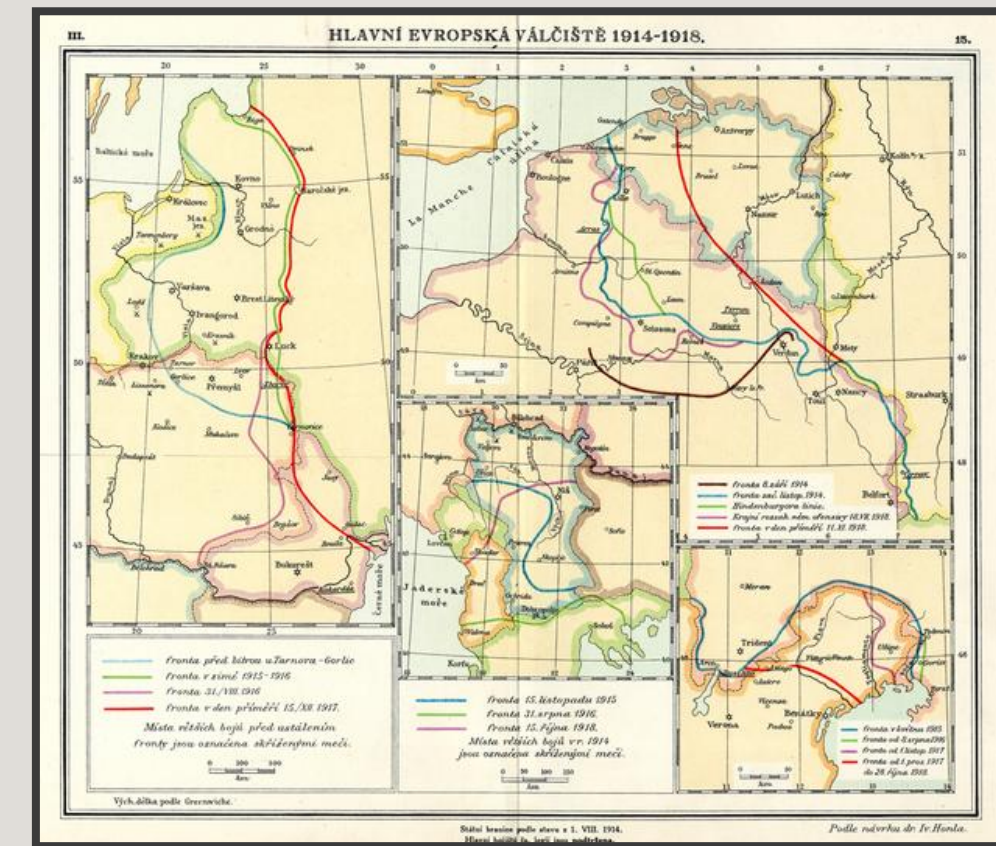
FRANTIŠEK XAVER BLANDA, MALÝ ATLAS BIBLICKÝ (1895)

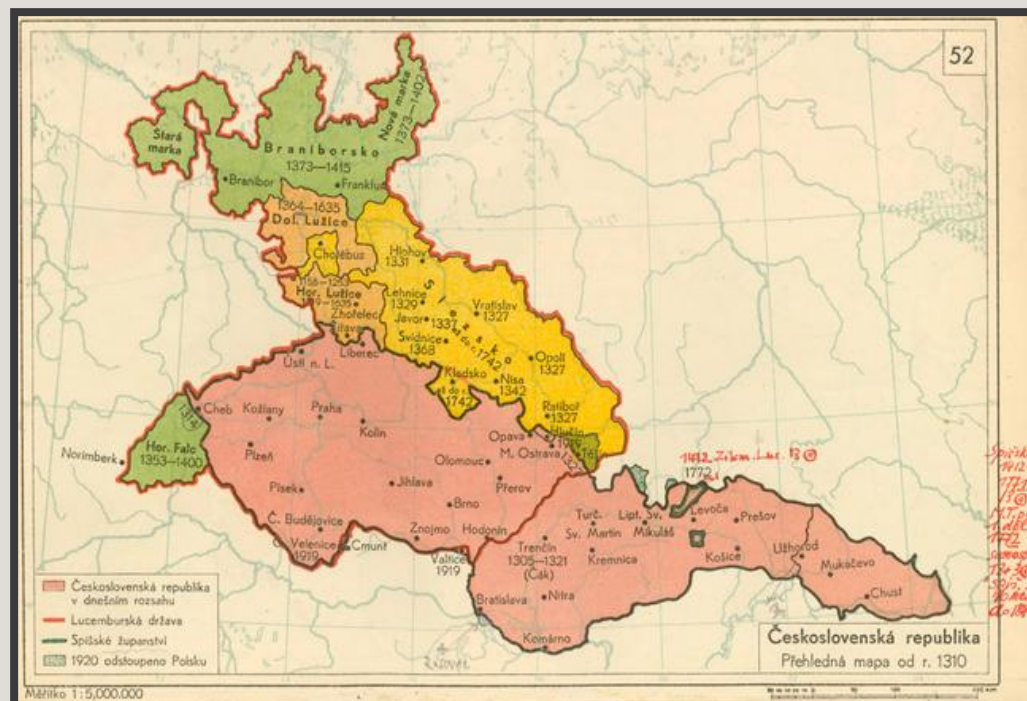
- první český biblický atlas
- určen pro výuku náboženství (SZ i NZ) - příloha k Blandovu *Stručnému přehledu starožitností biblických*
- dynamické jevy (cesty Ježíše Krista a apoštolů) + plány + mapu moderní Palestiny

DĚJEPISNÉ ATLASY V ČESKOSLOVENSKU 1918–1948

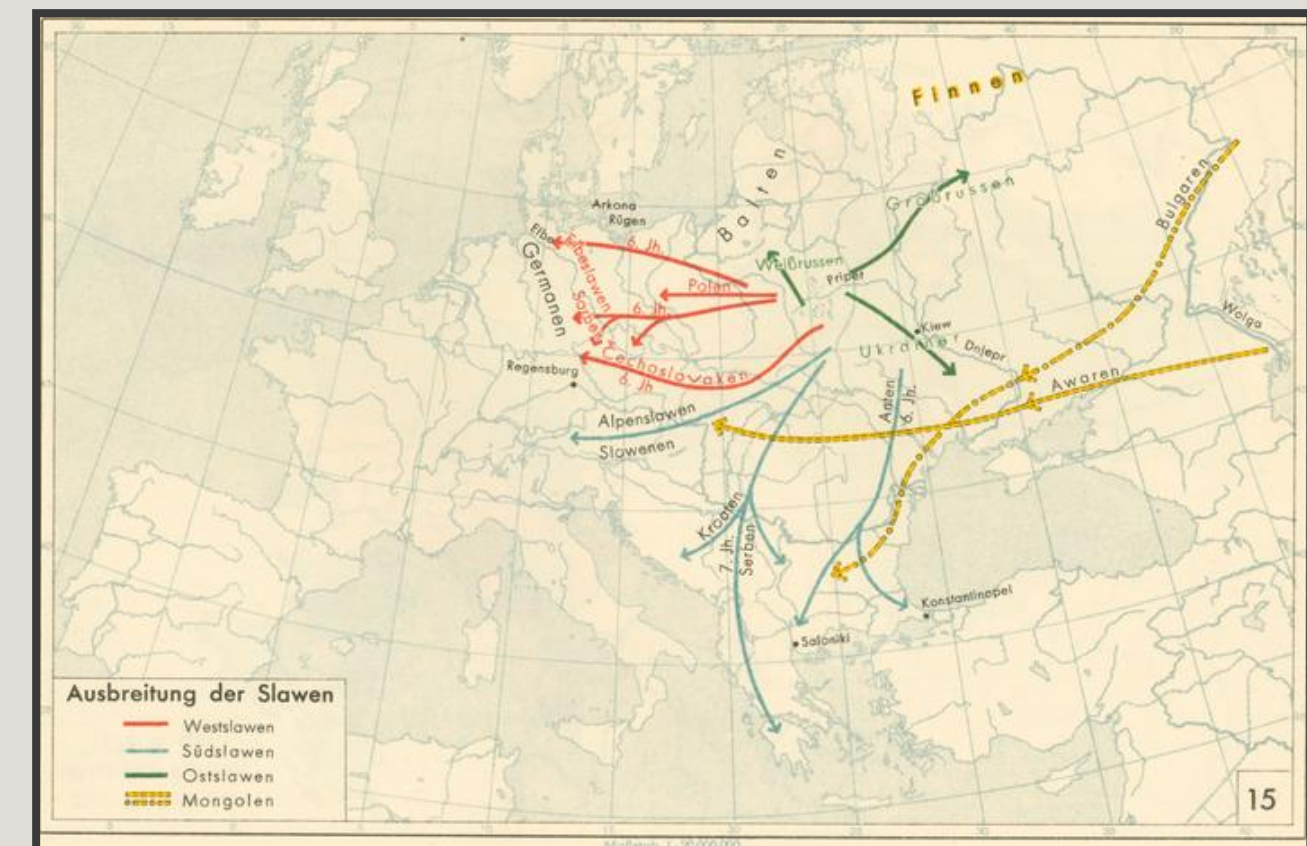
- převaha školních atlasů – kontinuita s předchozím obdobím – **degermanizace a deaustrifikace** (mnohdy pouze povrchní)
- přetrvávající vliv rakouské kartografie → výsadní postavení – přepracovaný **Schubert-Schmidt** → **Balcar-Kameníček-Horák**
- kartografické inovace do atlasů pronikaly jen pozvolna → **Altrichter + Lameš** – vliv geopolitiky (30. léta 20. století)
- postupně přibývají mapy k novějším dějinám, české dějiny stále spíše marginální → zcela nový školní dějepisný atlas nevytvořen!
- čeština, částečně němčina; slovenština opomíjena
- za 2SV stagnace x emancipace slovenské hist. kartografie
- do r. 1948 se původní atlasy nepodařilo oživit

Balcar-Kameníček-Horák, *Historicko-zeměpisný atlas školní starého, středního a nového věku (1921–1938)*

Anton Altrichter, *Geschichtsatlas für die deutschen Schulen in der Čechoslovakischen Republik (1937)*

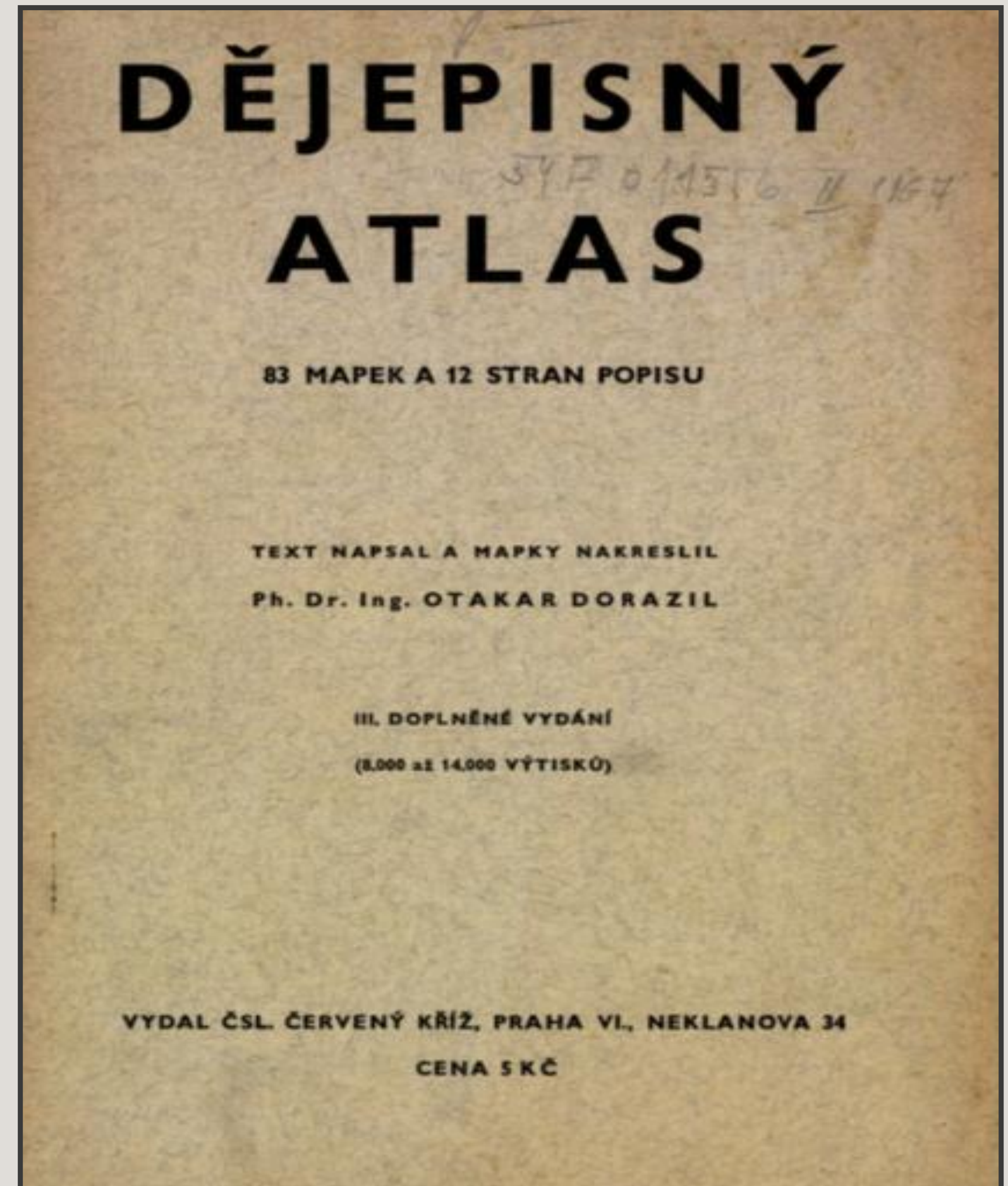

**OTAKAR DORAZIL,
MALÝ ATLAS
HISTORICKÝ DĚJEPISNÝ
ATLAS (1935)**

- v mnoha ohledech výjimečný
- komerční atlas - vydáno ČsČK
- velký úspěch
- množství map k nejnovějším dějinám
- vyšlo i slovenské vydání!

Zdroj: Národní knihovna ČR

DĚJEPISNÉ ATLASY V ČESKOSLOVENSKU 1948–1989

CELOSVĚTOVÉ TRENDY

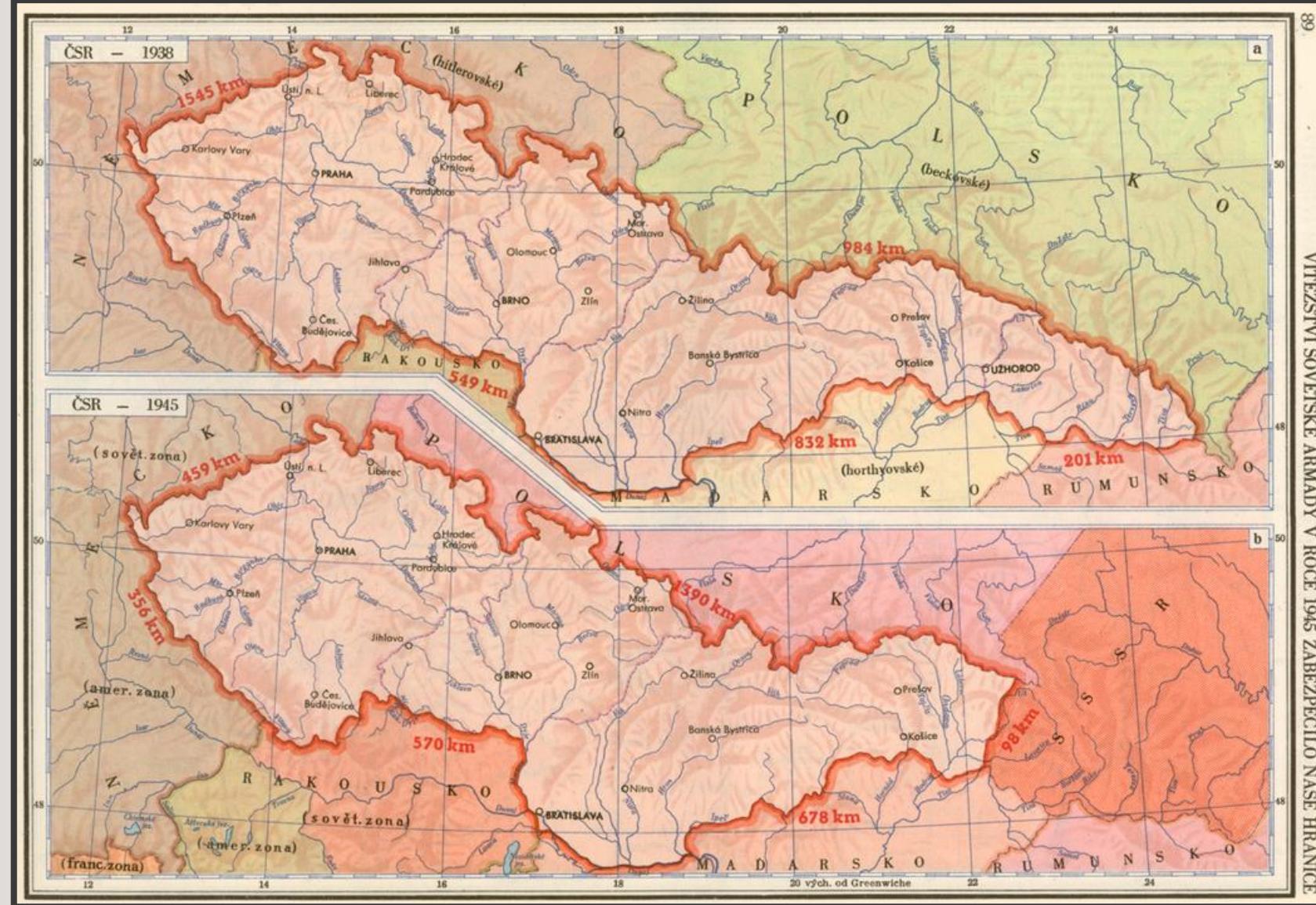
- 1) dynamický rozvoj kartografie a způsobů mapování
- 2) rozvoj tematických a regionálních atlasů
- 3) větší reflexe hospodářských, sociálních a kulturních dějin

ZEMĚ SOCIALISTICKÉHO BLOKU

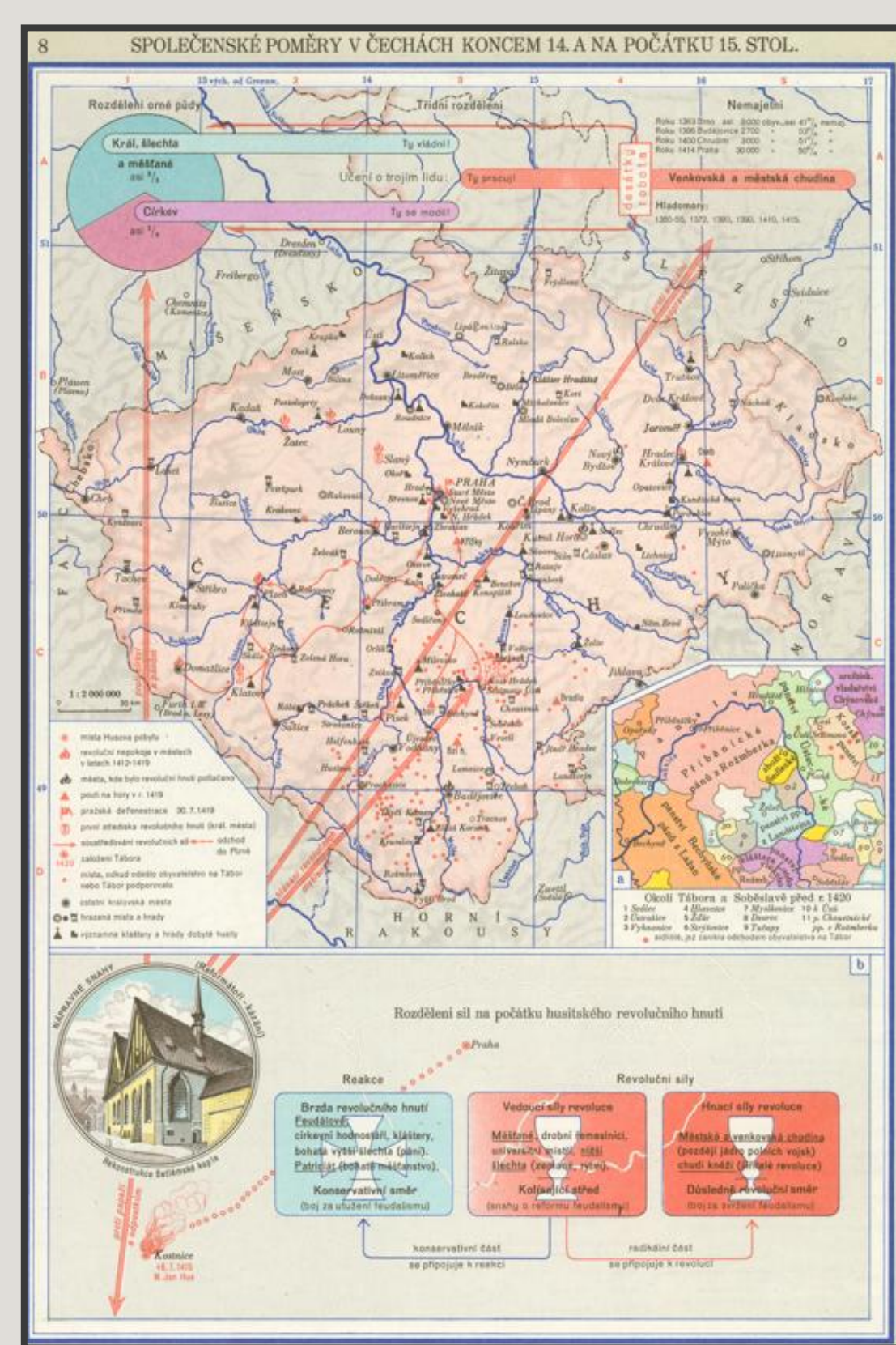
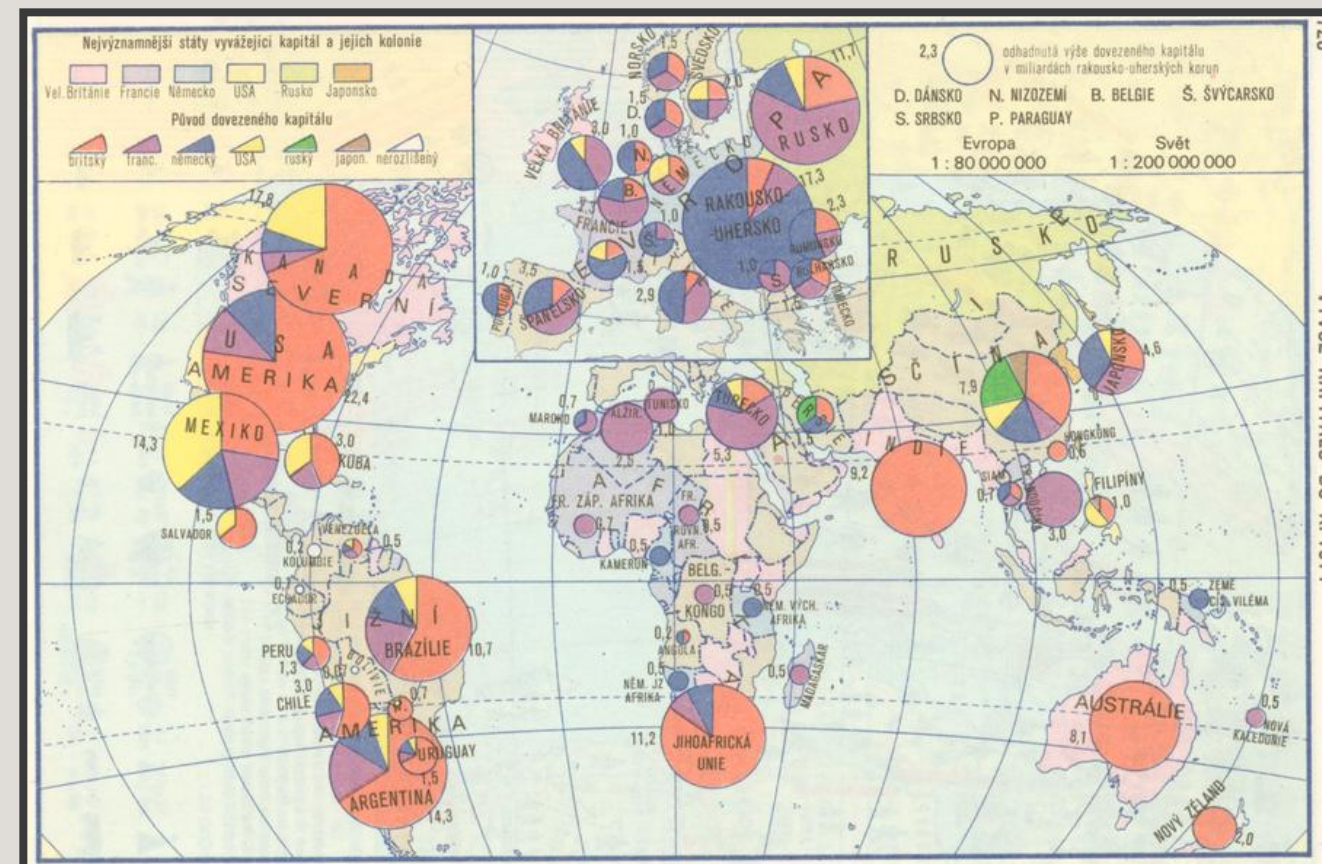
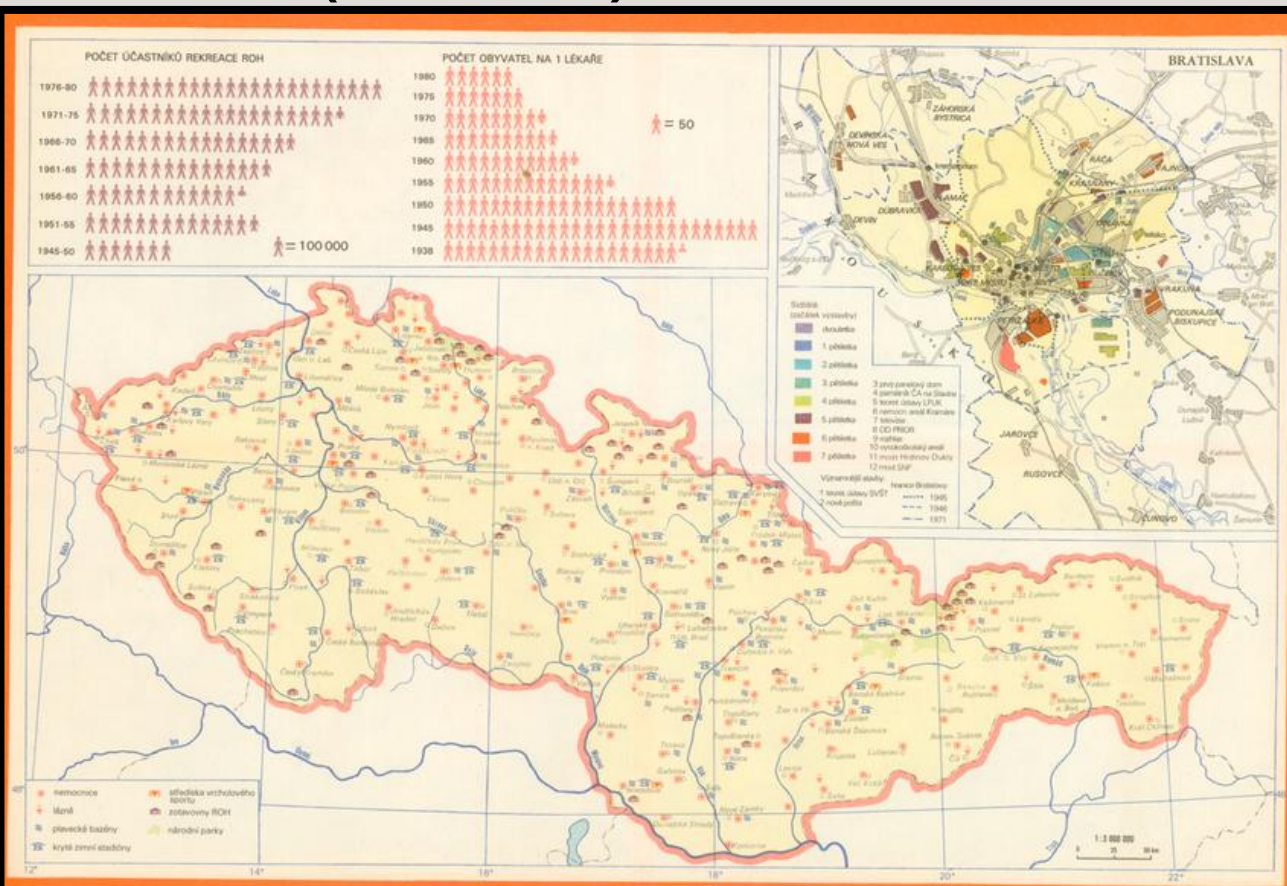
- 1) inspirace ze SSSR
- 2) postupně národní atlasy (nově zpracovaná témata z nár. dějin)
- 3) tematická i vizuální uniformita
- 4) manipulativní (míra závislá na autorech, místě a době vzniku)

- diskontinuita s předchozím obdobím, zcela nové atlasy (školní, vědecké, populárně naučné)
- práce rozsáhlých autorských kolektivů; bohatý textový materiál
- zásadní změna diskurzu + témata z národních dějin
- převaha map k moderním dějinám
- české i slovenské dějiny – snaha o vyrovnaní (školní atlasy v Č i S)
- manipulace a prvky propagandy v různé míře ve všech typech atlasů (oslava SSSR, kritika meziválečného ČSR)

**František Desiderius Pór a kol.,
Historický atlas revolučního hnutí
(1956, 1959)**

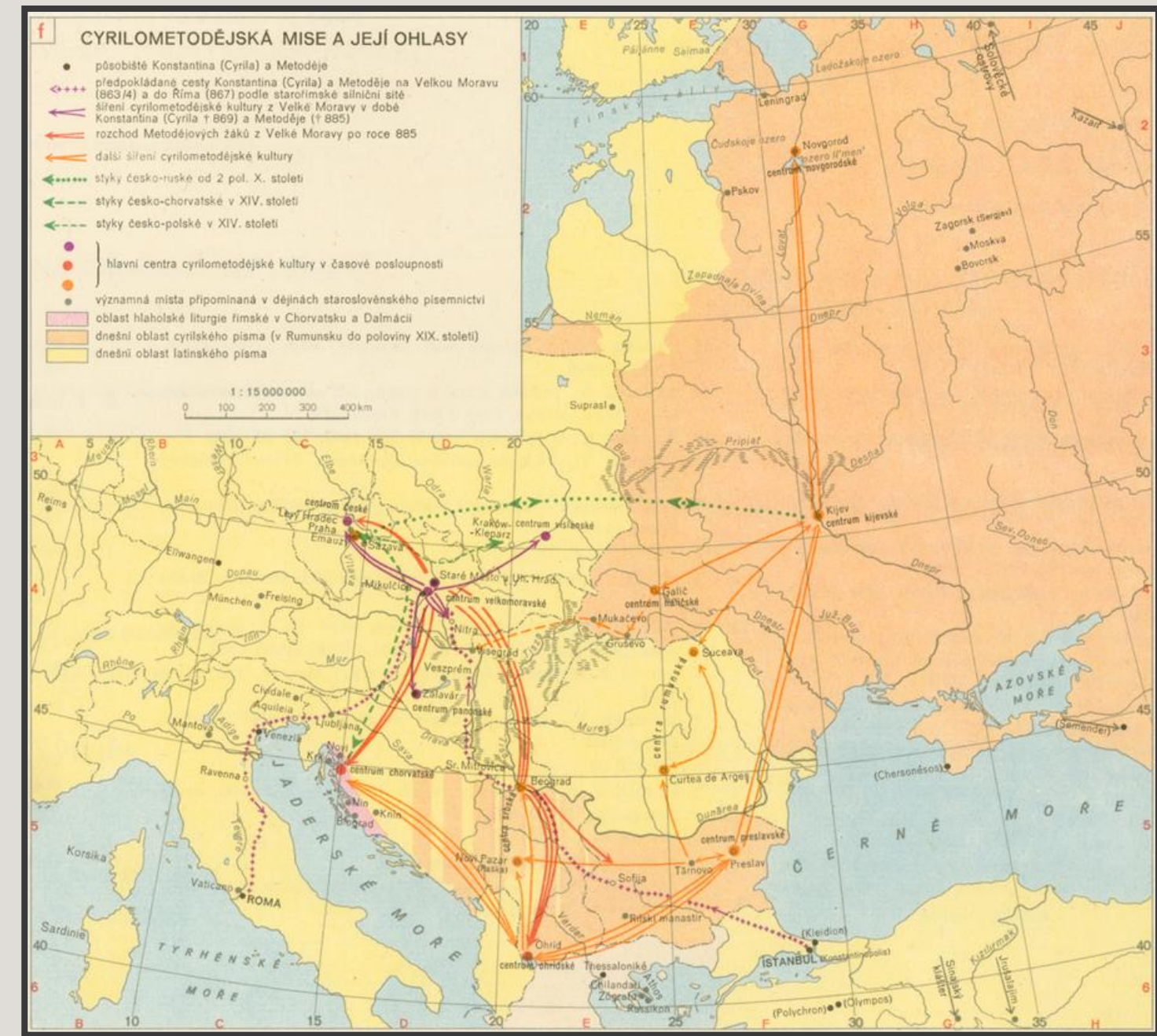
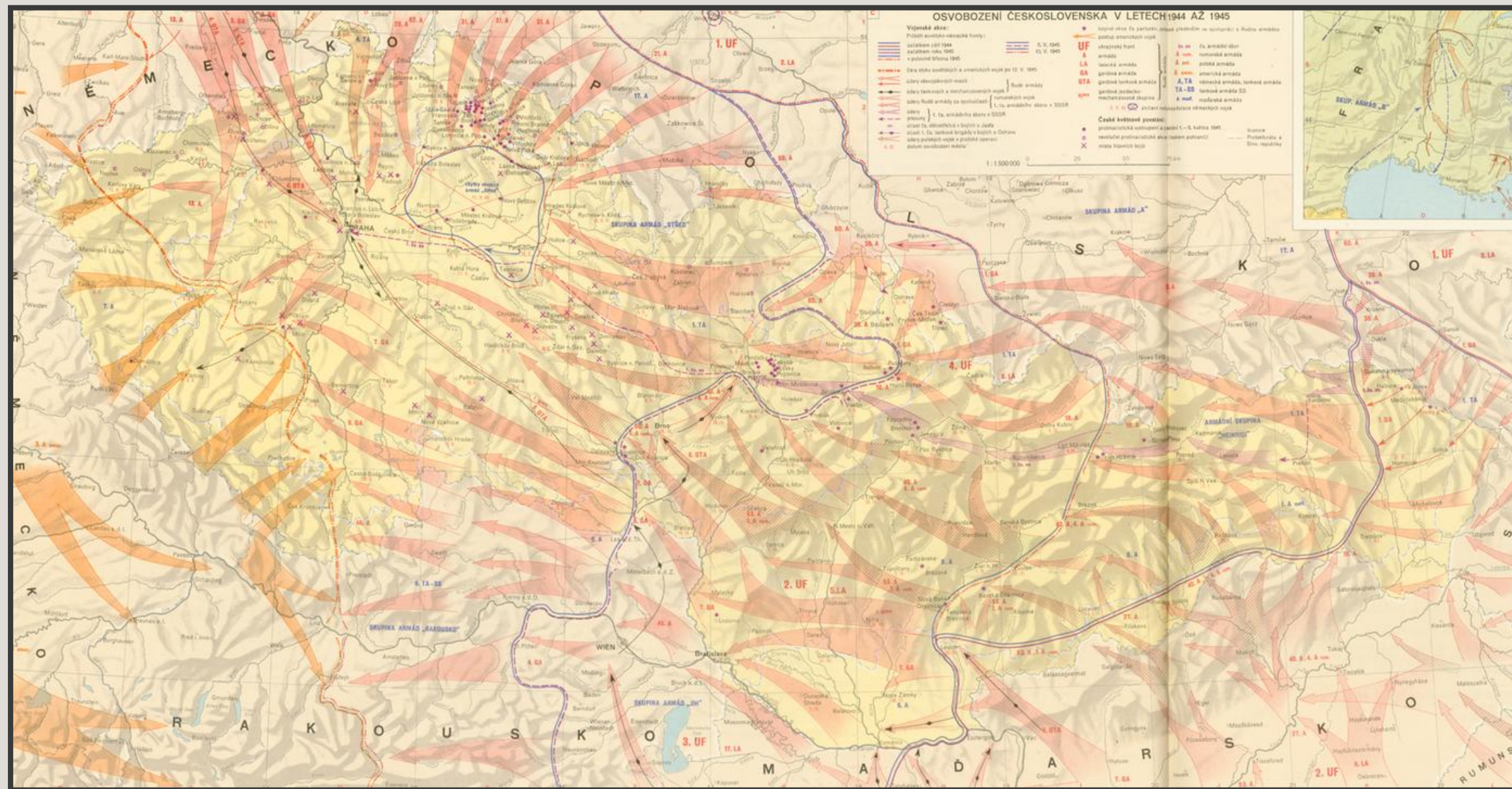
Marie Medková – Eva Klímová,
Dějepisný atlas pro 8. ročník
(1984–1988)

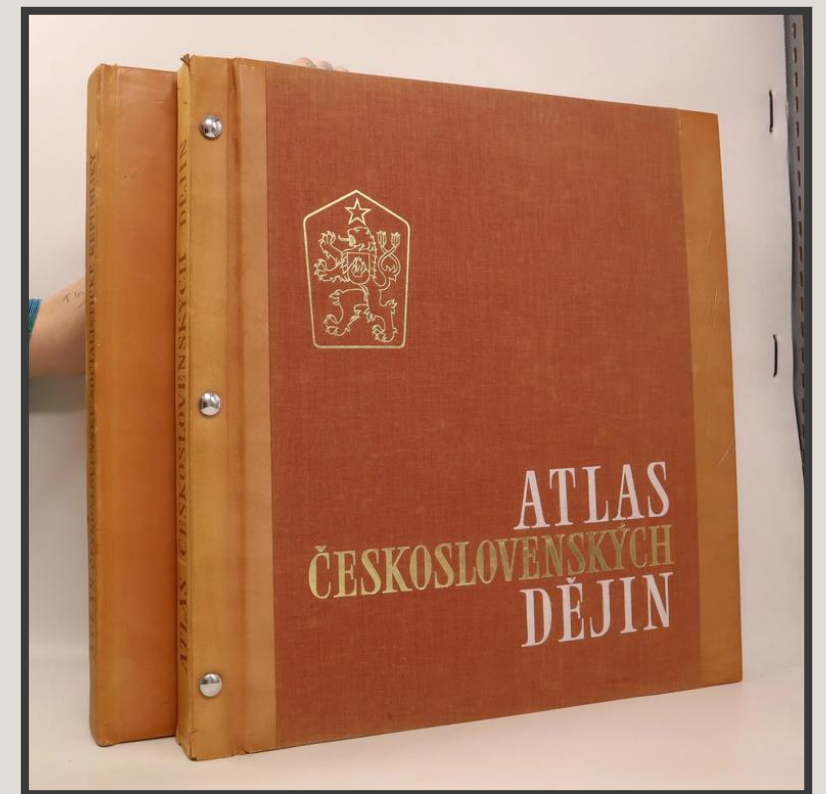
Školní atlas československých dějin
(1959–1988)

Petr Cafourek, *Kapesní atlas světových dějin* (od 1977)

JAROSLAV PURŠ A KOL., ATLAS ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN (1965)

- rozměrově největší český (československý) dějepisný atlas, přes 340 map
- bezprecedentní množství nově zpracovaných témat z národních dějin
- základní výzkum, dodnes využívaný
- v rámci možností ideologicky umírněný
- velmi kladné zahraniční ohlasy

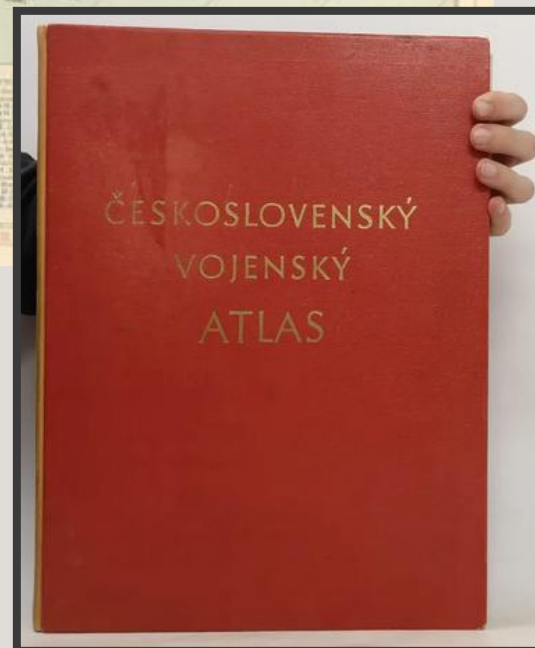

ČESKOSLOVENSKÝ VOJENSKÝ ATLAS (1965)

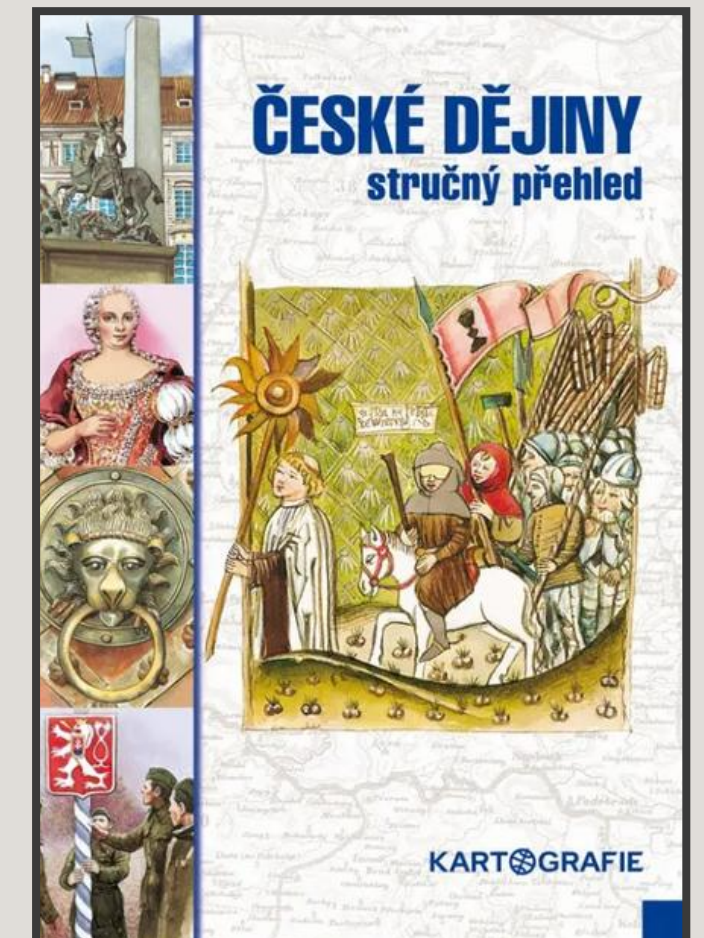
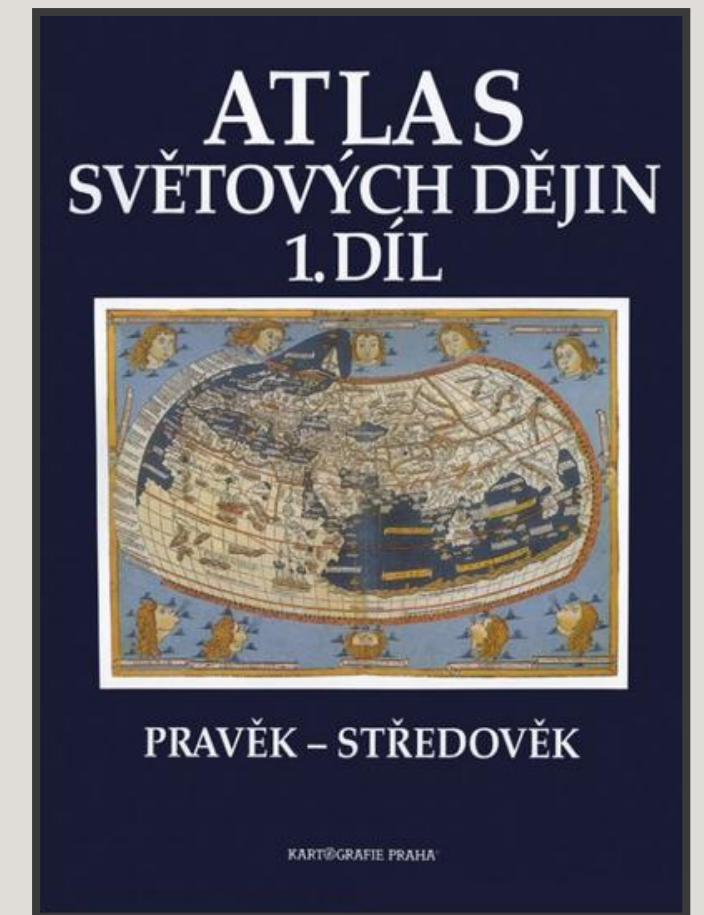
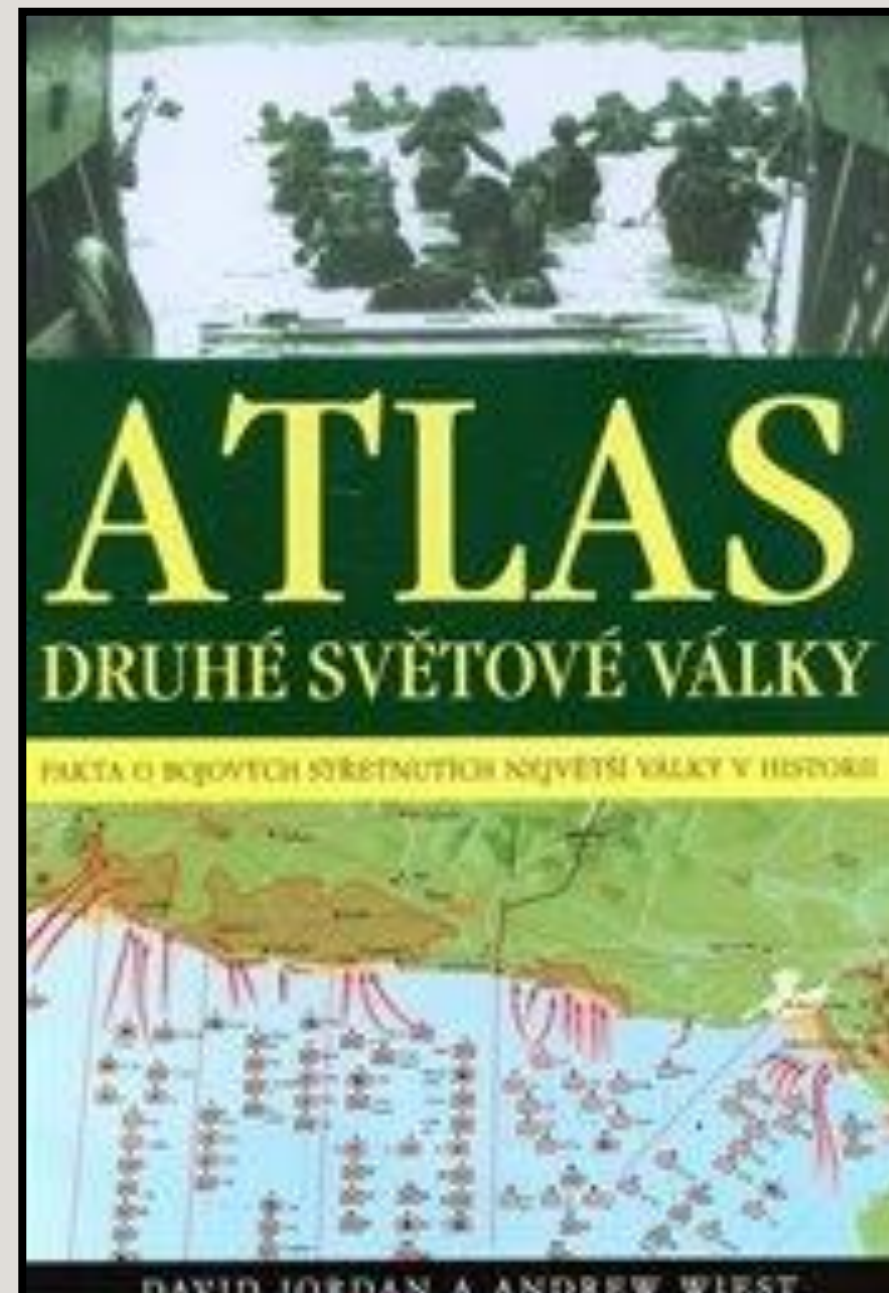
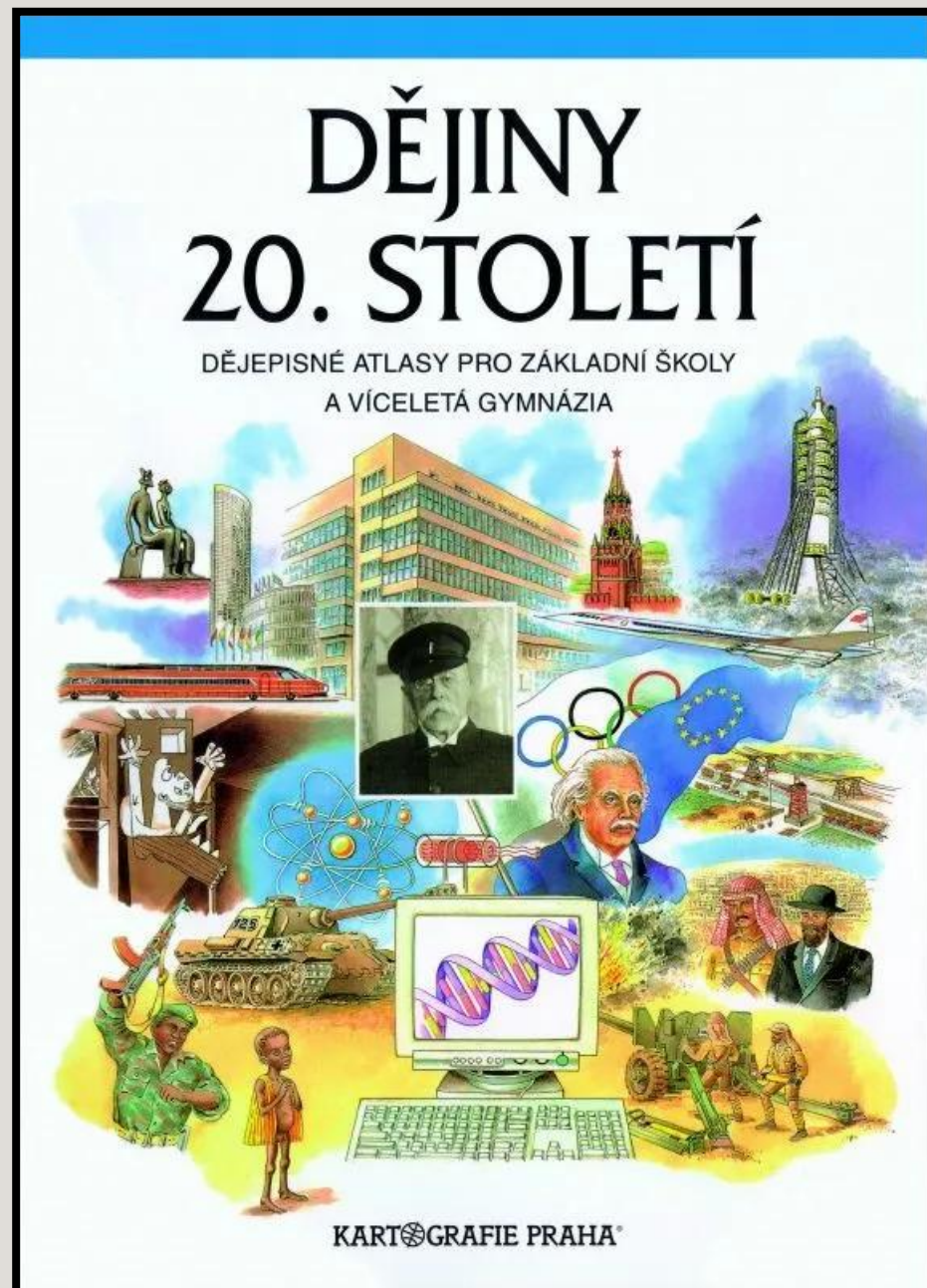

- rozsáhlá vojensko-historická část neměla v dosavadní produkci obdoby (376 map)
- spolupráce Ministerstva národní obrany a ČSAV – přední odborníci
- základní výzkum – vliv na rozvoj vojenské historiografie v Československu
- na rozdíl od AČsD výrazný ideologický podtext, propagandistické texty (kritika Západu)

DĚJEPISNÉ ATLASY V ČESK(OSLOVENSK)U PO ROCE 1989

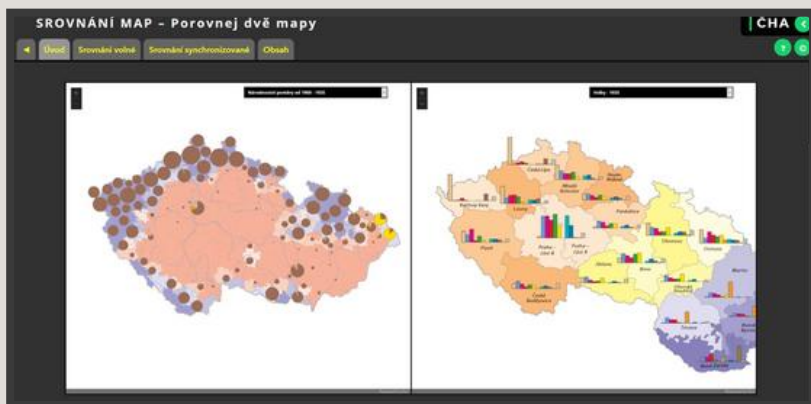
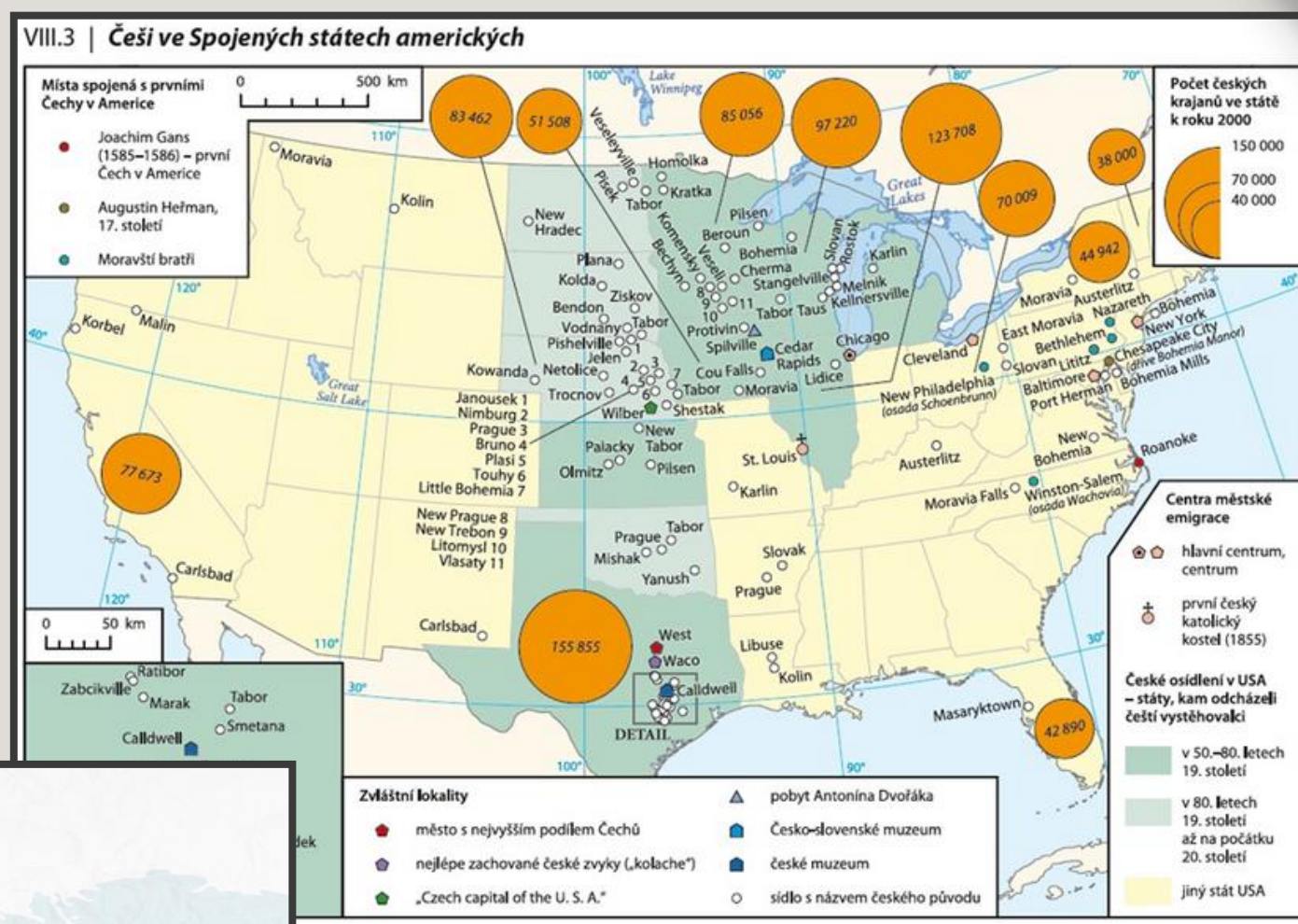
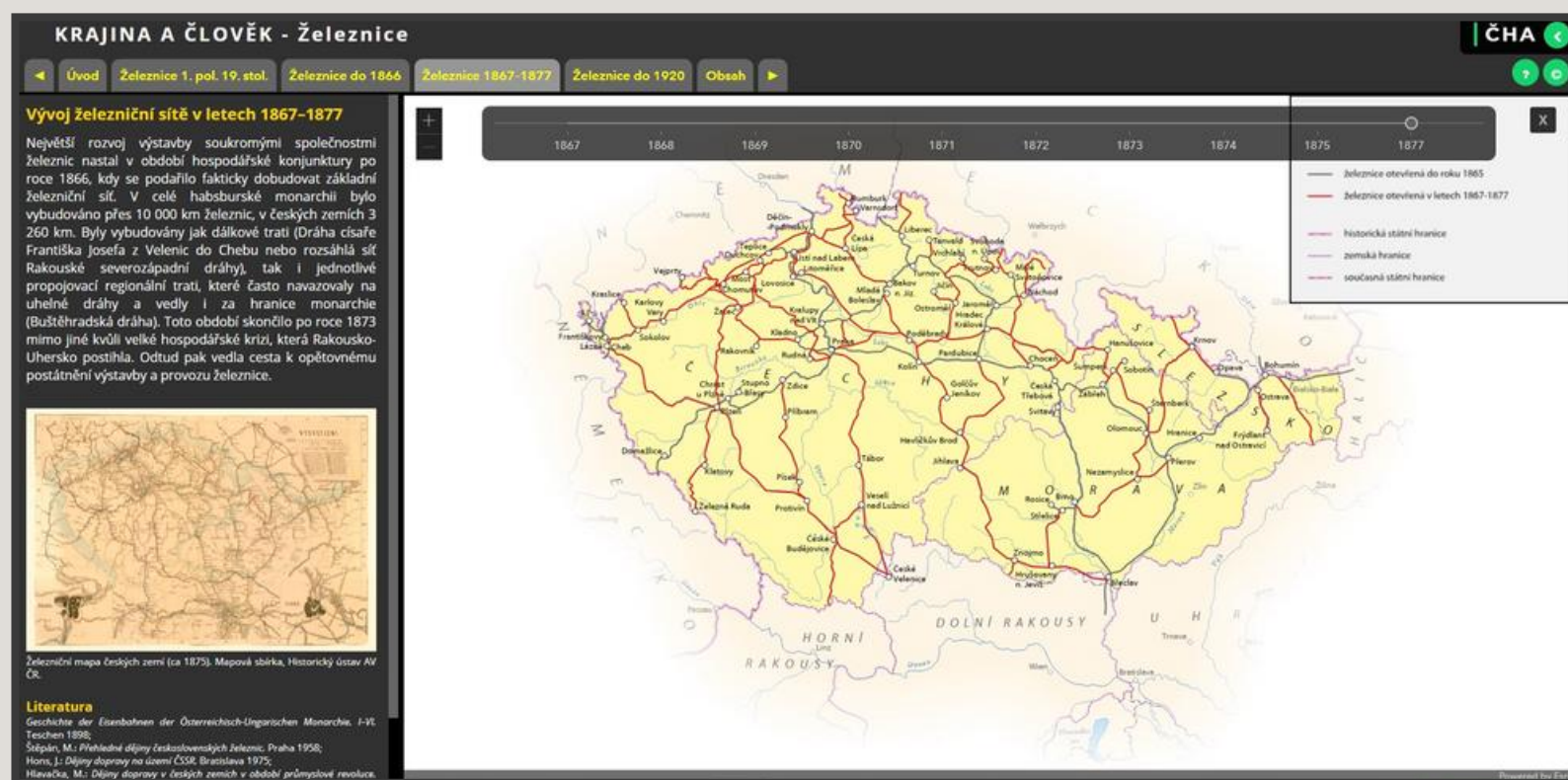
- množství původních i překladových atlasových děl
- školní atlasy, populárně-naučné (komerční), vědecké atlasy
- obecné i úzce tematicky zaměřené
- tištěné i digitální (výrazný vliv GIS na formování této disciplíny)

MODERNÍ AKADEMICKÉ ATLASY

Eva Semotanová, Jiří Cajthaml a kol.:

- *Akademický atlas českých dějin* (2014, 2016)
- *Český historický atlas* (2019)
- online mapový portál *Český historický atlas* (2020)

ZÁVĚREM

- dějepisný atlas jako cenný pramen vypovídající o době svého vzniku
- transfer vědění i nástroj politické propagandy
- vliv na formování narativu národních dějin a historického povědomí populace
- odraz diskurzivních posunů české historiografie i vývoje kartografie
- **dějepisný atlas je královskou disciplínou pro historiky i kartografy**

